

Deyim Araştırmalarına Katkılar ON DEYİM ÜZERİNE

Nail Tan

- Yaklaşık on yılı aşkın bir zamandır ilgilendiğimiz frazeiyoloji / deyim bilimi alanındaki araştırmalarımızın odağında, sözlüklere ya hiç girmemiş ya da çeşitleme konumundaki bazı deyimleri yazılı veya sözlü kültürden derleyip unutulmaktan kurtarmak amacı bulunmaktadır. Bu temel amacın peşinde koşarken anlamı verilmemiş veya eksik, yanlış anlamlandırmaya maruz kalmış deyimler üzerinde durmayı da ihmal etmiyoruz.

Bu yazıda, sözlüklere girmesini önerdiğimiz deyimlerden çoğu sözlü kaynaktan, kullanılış bağlamı ve anlamıyla birlikte derlenmişlerdir. Birkaçı ise yazılı kaynaklardan alınmış, içinde en çok söz varlığı barındıran deyim sözlükleriyle karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir.

Ağzıyla sırtını kaşımak

Kastamonu Araç ilçesi Yukarı Yazı köyü kökenli yazar, fotoğraf sanatçısı, Kastamonu Kent Tarihi Müzesi ve Arşivi kurucularından Fahri Özbek (d. 1957); 4 Ocak 2017 tarihinde Ankara’da ziyaretimize geldiğinde haddini hududunu bilmeden gelişigüzel hakaretvari konuşmalar yapan biri için, “Ağzıyla sırtını kaşıyor.” dedi. Hemen not alıp anlamını ve kimden işittiğini sorduk. Aile büyüklerinden, köylülerinden işittiğini, bilinen bir söz olduğunu söyledi. Ağzından çıkanı kontrol edemeyen, uluorta konuşan, iftira ve hakaret dolu sözler söyleyen insanları uyarmak için; “Dikkat et, ağzınla sırtını kaşıyorsun!” denilir, devam ederse dayak yiyeceği ihtimalinin yüksek olduğu hatırlatılmış.

Deyimin yakın anlamlı *ağzıyla kaşınmak*, *diliyle kaşınmak* ve *sırtı kaşınmak*, *sırtını kaşımak* gibi kısa kullanılışlarından son ikisi birçok deyim sözlüğünde yer almıştır.

Sırtı kaşınmak: Uygunsuz davranışlarda bulunmak, dayak yemeyi hak etmek (Saraçbaşı, 2010: II/1026).

Sırtını kaşımak: Birini dövmek (Saraçbaşı, 2010: II/1027).

Bir atasözü sözlüğünde ise deyim anlamını güçlendiren bir atasözü olarak karşımıza çıkmaktadır:

Ağzı yambırdayanın / yambıldayanın sırtı gümbürder.

Düşünmeden gelişigüzel konuşmak, insanın başına türlü belalar getirir (Albayrak, 2009: 116).

Ağzı yambıldayanın çeşitlemesi, TDK’ce bölge ağızlarından (Samsun ve Ordu Ünye’den) derlenmiş olarak anlamı verilmeksizin sözlüğe girmiştir (TDK, 2016: 33).

Yersiz, düşüncesiz, incitici söz söylemenin zararlarını, yanlışlığını belirten çok sayıda yakın anlamlı deyim sözlüklerde yer almıştır: *Ağzının pervazı / perhizi yok, ağzından çıkanı kulağı duymamak, dilinin belasını / cezasını çekmek / bulmak, dilini tutamamak ve diliyle belaya uğramak* gibi.

Süt gönlü yoğurt olmak

Bolu Geredeli Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni ve halk bilimi alanında yüksek lisans eğitimini tamamlayan Dr. Abdullah Demirci, yöresinden duyduğu gün yüzüne çıkmadığına inandığı atasözü ve deyimleri bize getirenlerden biridir. Teyzesi Geredeli Sare Yaşar’dan (75 yaşında) işitip 1 Aralık 2016 tarihinde getirdiği deyimlerdendir. “Bir konuda ısrarından vazgeçip yapılan teklife razı olmak” anlamında kullanılıyormuş.

Deyime, Yunus Baki Koçak’ın Bolu halk kültürü derlemelerinin yer aldığı kitabında, atasözleri ve deyimler bölümünde *Süt gönlü yoğurt olur.* şeklinde anlamı belirtilmeden yer verildiği görülmektedir (Koçak, 2016: 75).

Taradığımız belli başlı deyim sözlüklerinde ise Sare Yaşar’ın açıkladığı anlamıyla ne aslına ne de çeşitlemesine rastlanılmıştır. Sadece yayımlanmamış TDK Kütüphanesindeki bir derlemede yakın anlamlı şu çeşitlemeyle karşılaştığımızı söyleyebiliriz:

Yoğurt gönlü ayran olmak

Dargın ve küskünken barışmak, uzlaşmak.

- Mehmet'i yola getirdik, akıbet yoğurt gönlü ayran oldu (Tirişoğlu, 1942: IV/Y-66).

Deyimi, "İnadından, ısrarından vazgeçip uzlaşma yoluna gitmek, yapılan teklife razı olmak." anlamıyla deyim sözlüklerine almakta yarar vardır. Türkçenin zenginleşmesine katkı sağlar.

Hanya'yı Konya'yı anlamak / öğrenmek

Genellikle; "Dünyada neler, ne gibi güçlükler olduğunu, ne gibi dalavere-ler çevrildiğini, insanın başına neler gelebileceğini öğrenmek." anlamıyla (Aksoy, 1991: 681) birçok deyim sözlüğüne girmiş, hatta *dünyanın kaç bu-cak / köşe olduğunu anlamak / öğrenmek* eş anlamlarıyla birlikte ele alınmıştır (Aksoy, 1991: 681 gibi). Yazımızda yayımlanmış, anlamı oturmuş bu deyimle yer vermemizin sebebi, doğuşuyla ilgili yeni bir rivayettir.

Bilindiği gibi birçok atasözü ve deyim doğuşu, ortaya çıkışıyla ilgili güzel hikâye, rivayet, yakıştırmalar üretilmiş ve yazıya geçirilmiştir. Söz konusu derleme çalışmaları içinde üçü, en çok söz varlığını ilgilendirmesi açısından bizce ilk akla gelenlerdir: Besim Atalay, Osman Çizmeciler ve Dr. Ahmet Turan Sinan'ın kitapları (Atalay, 1968; Çizmeciler, 1989; Sinan, 2016).

Ele aldığımız deyim, çeşitlemeleriyle birlikte pek çok deyim sözlüğünde yer almıştır. Biz; az önce de belirttiğimiz gibi sadece doğuş hikâyesiyle, rivayetiyle ilgileniyoruz. Konya nere, Girit'in Hanya şehri nere? Aralarında ki bağ, ilk bakışta bir kafiye yaratma olayı gibi algılanabiliyorsa da meğer işin aslı halk felsefesinde, edebiyatında oldukça farklıymış.

29-30 Nisan 2017 tarihinde bir grup gezgin arkadaşımızla Bodrum'un karşısındaki Kos / İstanköy Adası'na gittik. 29 Nisan 2017 gecesi Bodrum'daydık. O gün, Bodrum'da seramik sanatçısı Neşe Damalı'nın evinde Paris'ten misafiri ünlü romancı, Osmanlı ailesinden Kenize Murat'la tanışmamız gezinin kaymağı oldu âdeti. 30 Nisan 2017 günü Kos Adası'ndaki gezimiz ise bir deyimle ilgili rivayet derlememize yol açtı.

Adayı, Kos sakinlerinden Türk kökenli Girit göçmeni Mazlum Payzanoğlu'nun rehberliğinde minibüsle gezdik. Gezinin başında kendini grubumuza tanıtırken Girit göçmeni olduğunu belirttikten sonra hatırladığım, not aldığım kadarıyla şu sözleri söyledi:

"Bir hikâye var. Memleketim Girit'le ilgili. Duymuş olmalısınız. Osmanlı Dönemi'nde Girit'in Hanya şehrine Konya'dan bir vali gelmiş. Maalesef insafsız bir valiymiş. İlk yaptığı iş, vergileri halkın ödeyemeyeceği derecede artırmak olmuş.

Adanın Rum ileri gelenleri toplanıp valinin huzuruna çıkmışlar:

- Aman Vali Bey, zaten Hristiyan olduğumuz için askerlikten muafiyet karşılığı yüklü bir cizye ödüyoruz. Üstüne bir de Müslümanlardan aldığımızdan daha fazlasını istiyorsun. Ödeyecek gücümüz kalmadı, insaf et, demişler. Müslüman halk da şikâyetçi olmuş. Vali bu şikâyetleri hiç dikkate almamış, kararını uygulamayı sürdürmüştü. Bu durum karşısında Hanyalılar, bir gece yatsı namazından çıkan valiyi karanlıktan istifade feci şekilde dövmüşler. Güçlülükle doğrulup konağına giderken arkasından da bağırılmışlar:

-Şimdi, Hanya'yı Konya'yı anladın mı?"

Hanya / Khaniá, Osmanlı Dönemi'nde Girit'in idare merkezi ve önemli bir liman şehriydi. 1645-1897 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin toprağıydı. Kos gezisi, böylece bize bir deyim in doğuş hikâyesi / rivayeti mahiyetinde bir metin kazandırmış oldu.

Ekmek sıtması tutmak

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünde derlemenin yapıldığı tarihte SOKÜM (Somut Olmayan Kültürel Miras) Dairesi Başkanı Ayşe Altıntaş Terzi, zaman zaman Kocaelili ailesinden duyduğu ilginç atasözü ve deyimleri not edip bize ulaştırır. 1 Haziran 2018 tarihinde babası Abdulkadir Altıntaş'tan (81 yaşında 2018 yılında vefat etti) not alıp getirdiği deyimdir bu söz.

Anlamını babası şöyle açıklamış: Yemek (özellikle akşam yemeği) sonrası, genellikle yaşlılarda kısa süreli bir üşüme, ürperme hissedilir. İşte bu duygunun karşılığı olarak böyle bir deyim ortaya çıkmıştır. Taradığımız sözlüklerin hiçbirinde bulunmamaktadır. Bilindiği gibi Türkiye'nin birçok yerinde "ekmek", yemek anlamında kullanılır. TDK'nin *Derleme Sözlüğü*'nde bu anlam açıkça görülmektedir (TDK, 1972: V/1696-97).

Bizce deyim in birden fazla anlamı olmalıdır. İlk bakışta, "geçim kaygısı duymak, geçim derdine düşmek" anlamını taşıdığı izlenimini vermektedir. Zira "ekmek" kelimesi, mecazi anlamda "geçim" karşılığı da kullanılır. *Ekmeğini kazanmak, ekmeğini vermek, ekmek derdi, ekmeğiyle oynamak* gibi birçok deyimde "geçim" anlamındadır. Bu durum, yapılacak derleme ve araştırmalarla kesinleşinceye kadar deyim in sözlüklerde "Yemekten sonra hafif üşüme, ürperme duymak" anlamıyla yer alması doğru olur.

Onda bir kaşık kanı olmak

Kastamonu Kız İlköğretmen Okulundaki Edebiyat Grubu Öğretmenliğim sırasında (1965-1967) yazma yeteneğini görerek daima teşvik ettiğim, günümüzün başarılı hikâye, roman ve çocuk kitapları yazarı Zühal İzmirli'nin 1900 Selanik doğumlu anneanesi Müyesser Oran'dan sağken işittiği deyimlerden biri. 17 Ekim 2016 tarihinde göndermişti. Değerlendirmek bu yıl nasip oldu. Zühal İzmirli, kitaplarını Türkçe öğretmeni eşi Yücel İzmirli'yle birlikte kaleme alıyor. Karı koca birlikte edebî ürün yazan nadir bir yazar çift İzmirliiler...

Amcasının görevi gereği 1911 yılında Selanik'ten İstanbul'a gelen Müyesser Hanım, burada rüştiyeyi bitirmiş. Günlük konuşmalarında, yeri geldiğinde yardıma muhtaç uzak akrabalarından bahsederken onlara ilgi gösterilmesini temin amacıyla şöyle dermiş:

- "Ne de olsa onda bir kaşık kanımız var."

Akrabalık bağı, aile sevgisini ifade eden, uzak yakın demeden bütün aile bireyleri arasında sıcak ilişkilerin temini, yaşatılmasını öngören bu deyim taradığımız sözlüklerde rastlayamadık.

Deyimin şu iki anlamıyla sözlüklerde yer alması gerektiğini savunuyoruz:

"1. Aralarında kan, akrabalık bağı olmak. 2. Uzak akrabalık bağı bulunmak."

Deyimi "onda" kelimesini atarak kullandığımızda; "Çok hasta ve zayıf durumda olmak" anlamı anlaşılabilir. "Bir damla kanı kalmak" da aynı anlamdadır. Ekonomik olarak insanların yoksulluğunun, çaresizliğinin son derecesini ifade eder.

Dili ağzına sığmamak

Kars Dikme köyünden hâlen Ankara'da ikamet eden Karapapak Türklere eğitimci, Âşık Selahattin Dünder (d. 1946) ve eşi eğitimci, romancı Songül Dünder (d.1955) da söz derleme kaynaklarımız arasındadır. Songül Dünder'dan 3 Haziran 2018 tarihinde işittiğimiz bu deyim, taradığımız sözlüklerde bulunmuyor. Kars'ta birini aşırı, abartılı bir şekilde övenleri ifade için "Dili ağzına sığmıyor." deniliyormuş.

Songül Hanım, sorum üzerine bu deyim Dikme köyündeki ailesinden ve yaşlı köylülerden sıkça duyduğunu belirtti.

Deyimi, "Birini layık olduğundan daha fazla, aşırı, abartılı bir şekilde överek inandırıcılığını kaybetmek" anlamıyla sözlüklere alabiliriz.

Aşı dibine kadar yağlı değil.

Eğitimci, romancı Songül Dünder'in Kars Dikme köyünden Karapapak Türklerinden Esmer Yıldırım'dan derleyip 3 Haziran 2018 tarihinde bize verdiği bir deyimdir. Yörede, sağı solu belli olmayan; ne zaman, nerede, ne yapacağı belirsiz, kendine asla güvenilmeyen insanları nitelemek için kullanılıyormuş. Tarif edilen kişinin şahsiyeti, pişirdiği veya ikram ettiği aşla (yemekle) özdeşleştirilmiştir. Tam bir deyimdir. *Aşı dibine kadar yağlı olmamak* mastarlı şekli de sözlükler için düşünülebilir.

Deyime; taradığımız, yazımızın sonunda yer alan belli başlı sözlüklerde rastlayamadık. "Ne zaman, nerede, ne yapacağı bilinmeyen, kendisine güvenilmeyen kişi ve davranış." anlamıyla deyim sözlüklerine alınması Türkçenin zenginleşmesi açısından bir kazanç olur.

Bu tilki, bu deliğe bir daha girmez.

7-8 Nisan 2018 tarihleri arasında Kars'ın Kağızman ilçesinde Belediye Başkanlığınca şehit edilmişinin 100. yılı dolayısıyla Kağızmanlı Âşık Hıfzî Sempozyumu düzenlenmişti. Sempozyumun hazırlık, düzenleme sorumluluğunu Belediye Başkan Yardımcısı, Yazar Bican Veysel Yıldız üstlenmişti. Sempozyum öncesi devlet büyüklerini davet ve bazı sorunları ilgililerle görüşmek üzere 28 Mart 2018 tarihinde Ankara'ya geldi. Kültür Ajansta bizi ve meslektaşım Hayrettin İvgin'i, Sempozyum Bilim Kurulu üyesi olmamız dolayısıyla ziyaret etti. Hazırlıkları birlikte gözden geçirdik. Bu görüşme sırasında, doğal olarak çektiği sıkıntılardan, karşılaştığı engellerden söz ederken ağzından bir atasözü ve bir deyim çıktı. Düşüncesini, duygusunu güçlendirmek için "Bizim Kağızman'da derler ki" diye söze başlayıp kullandı bu sözleri. "*Biri seni almazsa atının terkisine, sen de onu alma itinin terkisine*" atasözü ile "*Bu tilki bu deliğe bir daha girmez.*" deymi-ydi not aldıklarımız. Atasözüyle ilgili açıklamalarımızı, bir önceki makedimizde yapmıştık.

Bican Veysel Yıldız dostumuz; ele aldığımız deymi yersiz isteklerden, gerekli gereksiz yazışma ve telefon görüşmelerinden çok yorulduğunu, bunaldığını ifade amacıyla kullandı. Taradığımız belli başlı, içinde en çok söz varlığını barındıran deyim sözlüklerinde, bu söze rastlamadık. Ancak, bazı atasözü sözlüklerine "*Tilki, iki defa tuzağa düşmez.*" yakın anlamlısı girmiştir (Albayrak, 2009: 832). Rahmetli Albayrak, bu söze şu anlamı vermiştir: "Akıllı ve kurnaz kişiler, iki defa aynı hatayı işlemez." Tilki özneli bu sözün, atasözü olduğundan şüphe yoktur. Zira bir tecrübeye dayalı olarak hüküm bildiriyor. Ele aldığımız söz ise kesinlikle deyimdir. Bir olay karşısında takınılacak tutumu, hâli, durumu belirttiği için.

Deyimi, “Aynı üzücü olayı tekrar yaşamak, aynı hataya tekrar düşmek mümkün değildir.” anlamıyla sözlüklere almakta yarar görülmektedir.

Taş altı kaldırmak / yoklamak

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünün 19-23 Kasım 2017 tarihleri arasında Ordu’da düzenlediği 8. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi’nin gezi bölümünde 23 Kasım 2017 günü Ünye ilçesine gidildi. İlçedeki Yaşayan Kültür Müzesi gezildi ilk önce. Ordu’dan Ünye’ye giderken otobüste halk bilimci Halil Atılğan’la yan yana oturup birçok konuda sohbet edip görüş, bilgi alışverişinde bulunduk. Konuşmalarımız, genellikle halk kültürü konuları üzerineydi. Müzeyi gezmek üzere otobüsten inerken Halil Bey dedi ki:

“Hocam, ne iyi oldu. Epeyi taş altı kaldırdık. Epeyi harman yeri dişledik de denir bizim yörede.”

“Halil Bey, bu sözler Düziçi’nden mi Tarsus’tan mı?” diye sorduk.

“Köyüm Tarsus’un İncirgelediği’nden. İki dost, akraba bir araya geldiklerinde birikmiş konularını, dertlerini, sıkıntılarını anlatırlar birbirlerine. Biz de öyle yaptık. Her taş, bir konuyu temsil ediyor.” diye cevaplandırdı sorumuzu.

İstediğimiz açıklamayı almıştık. Ankara’ya dönüşümüzde deyimi belli başlı sözlüklerde aradık. Bulamayınca bu yazımızda söz etmeye karar verdik. Deyimi, “İki veya daha çok kişinin, uzun zaman sonra bir araya gelip birikmiş konuları, sorunları görüşmesi” anlamıyla sözlüklere almamız gerekir.

Şapkası / kasketi kaldırtmamak

24-25 Nisan 2018 tarihleri arasında Sivas’ta Valilik Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Müdürlüğüne Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü iş birliğiyle Ahmet Kutsi Tecer Sempozyumu düzenlenmişti. 23 Nisan 2018 Pazar günü meslektaşım Hayrettin İvgin’le altı saatlik bir otobüs yolculuğunun ardından Sivas’a ulaştığımızda akşam yemeği vaktini biraz geçirmiştik. Cumhuriyet Üniversitesinin otelinde, bizden önce gelenler yemeğe başlamışlardı doğal olarak. Hayrettin Bey’le valizlerimizi odalarımıza bırakıp doğruca yemek salonuna geçtik. Yemek yiyenlere “Afiyet olsun!” deyip boş sandalyelere yönelince bizi tanıyan bilim insanı ve uzmanlar ayağa kalkıp “Hoş geldiniz!” demeye başladılar. Protokolün oturduğu ilk masada İl Kültür ve Turizm Müdürü Kadir Pürlü’nün yanında oturan Sivas Divriğili halk bilimci, yazar M. Sabri Koz nükteleriyle tanınmış bir dostumuzdur. Üstü

açılmadık, gün yüzü görmedik, merhabalaşmadık çok sayıda atasözü, deyim ve fıkrâ bilir. Bizi görünce biraz uzaktan sevinçle seslendi:

“Kusura bakmayın, ben de kalkıp yanınıza gelmek istiyorum ama şapka kaldırtmıyor ki!”

Şapkası / kasketi kaldırtmamak deyimini, yemek masasına oturur oturmaz not defterimize yazdık. Yemekten sonra Sabri Bey’e yöresini ve anlamını sormak ilk işimiz oldu. Divriği kaynaklı olduğunu belirttikten sonra dedi ki:

“Yapmakta olduğum iş, meşguliyetim sizinle ilgilenmeme engel oluyor anlamındadır. ‘İşimi, meşguliyetimi bırakamıyorum, görevimi terk edemiyorum’ şeklinde açıklaması da yapılabilir.”

Deyimde şapka / kasket bir sembol / simgedir. Bize göre; iş, görev, meşguliyetin yanı sıra dert, tasa, yoksulluk anlamıyla da başka yörelerde karşımıza çıkabilir. Zira dert, tasa, hastalık, yoksulluk da insanların normal hayatını yaşamasına izin vermez.

Ankara’ya dönüşümüzde Sabri Bey’den not ettiğimiz deyim sözlüklerde yer alıp almadığını araştırdık. “Kaynaklar” bölümünde gösterdiğimiz deyim sözlüklerinde göremeyince bu yazıda yer alması farz oldu. Deyimi; “1. Verdiği önem dolayısıyla işini, görevini, meşguliyetini terk edememek, asıl iş, göreviyle meşgul olmak. 2. Bir dert, hastalık, yoksulluk ve sorun dolayısıyla asıl iş, göreviyle meşgul olamamak, normal hayatını yaşayamamak” anlamlarıyla sözlüklere rahatlıkla almamız hâlinde Türkçemiz daha da zenginleşecektir.

Kaynaklar

Aksoy, Ömer Asım (1991), *Deyimler Sözlüğü*, 6. bs., İnkılap Kitabevi, İstanbul, 457-1131 s. [5969 deyim]

Albayrak, Nurettin (2009), *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları: 184, İstanbul, 1140 s. [18.838 söz]

Atalay, Besim (1968), *Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri*, Ankara, 208 s.

Bilgin, Muhittin - Bilgin, A. Can (2014), *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*, 5 Cilt, Yayın B., İzmir, 2984 s. [21.000 dolayında söz]

Çizmeciler, Osman (1989), *Ünlü Deyimler ve Öyküleri*, 2.bs. KASTAŞ Yayınları, İstanbul, 301 s.

Koçak, Yunus Baki (2016), *Bolu Atasözleri, Deyimleri ve Bilmeceleri*, Bolu Belediyesi BOMER Yayınları: 22, Ankara, 112 s.

-
- Parlatır, İsmail (2007), *Deyimler Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 963 s. [10.349 deyim]
- Saraçbaşı, Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, 2 Cilt, YKY: 3170, İstanbul, 1324 s. [13.126 deyim]
- Sinan, Ahmet Turan (2016), *Türkçenin Deyim Varlığı*, 2. bs., Kesit Yayınları, İstanbul, 536 s. [17.337 deyim]
- Sinan, Ahmet Turan (2016), *Deyimlerin Kısa Hikâyeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul, 278 s.
- Tirişoğlu, H. Sadullah (1942), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Yayımlanmamış Etüt, TDK Kitaplığı, 4 Cilt, 1800 s. [18.380 söz]
- Tülbentçi, Feridun Fazıl (1977), *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, 2.bs., İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 581 s. [17.440 söz]
- TDK (2009), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Haz.: Ş. H. Akalın, R. Toparlı, B. A. Tezcan, Genel Ağ. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri [2396 atasözü, 11.209 deyim]
- TDK (2016), *Bölge Ağzlarında Atasözü ve Deyimler*, Bs. Haz.: Mustafa S. Kaçalın, 494 s., TDK Yayınları: 279, 331. [5788 atasözü, 5674 deyim]
- TDK (1963-1993), *Derleme Sözlüğü*, XII Cilt, TDK Yayınları: 211, Ankara, 4842 s.
- Yurtbaşı, Metin (2012), *Sınıflandırılmış Türk Deyimleri*, 10.bs., Ex.cel.lence publishing, İstanbul, 464 s. [12.149 deyim]